

**NEWGRANGE:
megalithisch ganggraf of prehistorische inwijdingstempel?**

Ludo Noens

Alleen al op de Britse Eilanden bevinden zich nagenoeg 2000 megalithische graven, plus ontelbare menhirs (vrijstaande monolieten) en *henges* (steencirkels). Zij dateren allemaal uit het neolithicum en de vroege bronstijd, tussen 4.500 en 1.500 v.Chr. De flinke bouwstenen van deze prehistorische formaties, overigens verspreid over heel West-Europa, kunnen soms een kleine 400 ton wegen.

Op Carrowmore, county Sligo, in het noordwesten van Ierland, bevindt zich de grootste concentratie van megalithische monumenten op het eiland. Een gigantisch megalietenkerkhof: meer dan 60 kamergraven en steenkringen, dicht bij elkaar.

Er zijn steenkringen mét en zonder een open dolmen in het midden. Uit die laatsten werden de dolmens tijdens de bronstijd verwijderd om er ceremoniële afspanningen van te maken; kennelijk door tijdgenoten van het volk dat de laatste fase van het grandioze monument Stonehenge in Wiltshire oprichtte. Verder zie je er kleinere vrije dolmens, al dan niet ingegraven.

De dolmens zonder kunstmatige grafheuvel zijn de oudsten, sommigen gaan terug tot 4000 v.Chr.

Er zijn hier sporen van bewoning gevonden uit het Mesolithicum: meer dan 9000 jaar geleden leefden er rond Carrowmore al nomadische jagers en plukkers.

Volgens de Oud-Ierse mythenverzameling *Leabhar Gabhála* (Boek der Invasies) had hier indertijd de legendarische aanvaring plaats tussen de autochtone Fomoren, uit de kluiten gewassen wildemannen, en het van elders komend halfgodenvolk Tuatha Dé Danann. Toen later de Kelten binnenvielen moesten ook de toen zegevierende Tuatha Dé Danann wijken; zij zochten hun toevlucht in Tír na nÓg, het Legendarische Land van de Eeuwige jeugd, blijkbaar een etherisch of astraal oord.

De lokale folklore verzekert dat dit Volk van Dana zich tot vandaag af en toe laat zien aan sensitieve boeren en kinderen in de gestalte van elfen en andere etherische wezens. Meestal in grotten, bij bronnen, prehistorische ringforten en megalithische bouwwerken.

County Sligo is het land van William Butler Yeats (1865-1939). In zijn autobiografie schreef deze gevierde dichter dat hij in zijn jeugd jaren op de feeëriekke mounts Ben Bulbin en Knocknarea rondzwierf, 'in de stille hoop ontvoerd te worden door de elfen'.

Yeats kreeg in 1923 wel de prestigieuze Nobelprijs voor literatuur, maar weinigen zullen toen in Stockholm geweten hebben dat de man een prominente ingewijde was in het beruchte magische genootschap *The Hermetic*

Order of the Golden Dawn en al heel zijn leven in alle ernst op zoek was naar signalen uit een bovennatuurlijk universum.

Op de Knocknarea meende Yeats op een avond spookachtige lichten te hebben gezien. Een fraaie, 325 meter hoge berg, bekroond met een mysterieuze neolithische cairn van veertig ton steen, zonder zichtbare ingang. In de Oud-Ierse Ulstercyclus vernemen we dat Queen Maeve van Connaught, een soort plaatselijke Dulle Griet, hieronder begraven ligt. Rond het begin van onze tijdrekening zwaaide Maeve in deze contreien de plak. Men beweert dat de ondernemende vorstin in Tír na nÓg verderleeft als schitterende elfenkoningin.

Boven ontrolt zich een luisterrijk panorama: links en rechts zicht op Sligo Bay, voor ons met stenen muurtjes afgebakende velden en weiden, golvend tot aan de verre horizon. Dit is echt subliem; gelukkig geeft de nooit aflatende mist voor één keer forfait!

DE BOYNE-VALLEY

In de Ierse hoofdstad Dublin beland, brengen we de nacht door in een Bed and Breakfast. Het hartige ontbijt met bacon, worstjes en eieren kunnen we best gebruiken, want vandaag rijden we met onze fiets naar Drogheda in county Meath, 50 km noordelijker. Zo'n parcours, heuvel op en af, weegt zwaar in de benen, zeker als je maar een zondagsfietser bent. Uitgeteld bereiken we de Boyne-vallei; dat wordt wachten tot morgen voor onze geplande excursie naar het meest formidabele megalietenkerkhof van West-Europa.

Als het dan zover is komt een gestadige regenbui ons zo'n beetje pesten, maar daar steken we onze tong naar uit. Monter fietsen we westwaarts de vallei af, langs de noordelijke oever van de Boyne-rivier. In deze regio speelde zich in juli 1690 de *Battle of the Boyne* af: de rooms-katholieke koning Jacobus II van Engeland nam het hier op tegen zijn protestantse schoonzoon Willem III van Oranje. Willem haalde het, maar er bleven meer dan 2000 doden achter op de groene Ierse velden.

De rivier maakt hier een lus naar het zuiden. In *Brú na Bóinne* (Paleis van de Boyne) het territorium binnen deze kromming, bevinden zich drie fraaie overdekte ganggraven. Van Dowth, Knowth en Newgrange is het laatste terecht het meest vermaarde. Het megalithische trio wordt omgeven door een aantal kleinere satellietcairns, waarvan Knowth er wel zeventien telt. Er zijn in dit gebied trouwens zoveel sporen van ganggraven en tumuli gevonden dat men kan spreken van een megalithische dodenakker.

De 15 meter hoge cairn van Dowth overdekt twee ganggraven; de langste heeft een kruisvormige plattegrond en de centrale kamer is overkoepeld door een kraagstenen gewelf. De kuipvormige steen van 1 op 1,4 meter die hier werd gevonden, bevatte volgens de archeologen ooit verbrande menselijke beenderen en offergaven. De ingang van dit acht meter lange ganggraf kijkt uit op het westen; hier begint een souterrain uit de 10de eeuw n.Chr. dat naar het noorden toeloopt.

Onder de cairn van Knowth liggen de twee langste ganggraven ter wereld: niet minder dan 34 en 40 meter! Meer dan dertig jaar is men in Knowth en zijn 17 omringende grafheuvels met onderzoek bezig geweest. Bleek dat de site tot in de middeleeuwen werd gebruikt, vanaf het neolithicum (3000-2000), over de zgn. Bekerperiode (2000-1800), de IJzertijd en de vroegchristelijke tijden. Alle bewoners lieten hier gebruiksvoorwerpen, sieraden en wapens achter.

NEWGRANGE

Maar we zijn in de eerste plaats voor Newgrange gekomen. En het blijft maar regenen; in een waas van natte mist en onder een sombergrijze hemel zien we het spectaculaire ganggraf opdoemen. We blijken niet de enigen te zijn hier, of wat hadden we gedacht! Veel toeristen en dagjesmensen, reisbussen van hier tot ginder.

Verbaasd kijken we naar de 12 meter hoge kunstmatige heuvel aan de overkant van een effen gemaaid grasveld: de neergetuimelde muur van witte kwarts en graniet die de hele voorkant van de heuvel omspande, werd gerestaureerd, de toegang verbreed met een concave omwalling van donkere metselsteen om de talrijke bezoekers beter te kunnen opvangen.

Als het er indertijd werkelijk zó heeft uitgezien – wat helemaal niet zeker is – dan hebben wij een ietwat verkeerd idee over de capaciteiten en het denken van onze prehistorische voorouders!

De afgeplatte grafheuvel heeft een diameter van 80 meter en is aan de basis volledig omzoomd met 97 liggende monolieten, veelal bedekt met raadselachtige graveringen. De nu heropgerichte kwartsstenen muur loopt tot 30 meter links en rechts van de ingang (naar verluidt is die al ingestort kort na zijn plaatsing).

Zwaarwichtig in tweërlei betekenis is de horizontale randsteen die voor de ingang ligt. De trots van Newgrange is bijna volledig versierd met indrukwekkende driedubbele spiraalmotieven en geometrische figuren. Verder blijkt de grafheuvel nog omgeven door een onvolledige steencirkel van twaalf ver uit elkaar staande menhirs. Het geheel heeft een diameter van 103,4 meter. Maar steencirkel en cairn zijn niet concentrisch en werden waarschijnlijk niet gelijktijdig opgericht. In de buurt liggen nog resten van kleinere dolmens.

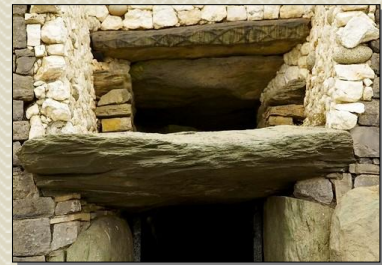
We gaan eerst een koffie drinken in de bar annex souvenirwinkel aan de ingang van het complex, steken dan het grasveld over en duiken met een begeleid groepje mee de grafheuvel in.

De gang naar de centrale kamer is 18,9 meter lang en een meter breed. In eerbiedige stilte schuifelen we voorbij de nauw aansluitende draagstenen links en rechts. Vijftien exemplaren zijn alweer bedekt met curieuze ingekerfde tekeningen: spiralen, driehoeken, zig-zaglijnen, cirkels, ruiten. Deze tekens geven geen verstaanbare informatie; wat de oprichters van deze constructie hiermee bedoelden blijft voor iedereen een raadsel.

Het centrale gedeelte van het ganggraf heeft een kruisvormige plattegrond. Het midden is overdekt met een zogenaamd kraagstenen gewelf: elkaar overlappende platte blokken tot aan het hoogste punt, afgesloten met een massieve deksteen.

DAKKIST

De ingang van het graf is gericht op het zuidoosten. Erboven springt een zeldzame constructie in het oog, een enkele keer in andere sites op de eilanden of op het vasteland aangetroffen. Op en tussen de eerste twee dekstenen van de opwaarts hellende gang is een zogenaamde dakkist ingewerkt. Deze 'lichtdoos' bestaat uit twee over elkaar geschoven dekplaten, gestut door twee lage zijmuurtjes.

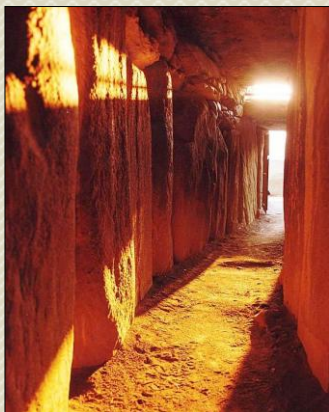

Via deze open dakkist (ong. 25 cm) en de spleet tussen de eerste twee dekstenen valt op 21 december, 4 minuten na zonsopgang, een lichtstraal tot helemaal achterin de centrale kamer. Nota bene indirect op een driedubbel spiraalmotief op de laatste draagsteen. Het verschijnsel werd in 1967 voor het eerst vastgesteld door de Ierse archeoloog Michael J. O'Kelly. Noodzakelijke voorwaarde voor het succes van het gebeuren is dat de toegang tot het ganggraf zich precies op de actuele plaats en hoogte bevindt.

De lichtinval duurt 17 minuten op de kortste dag van het jaar, naar die dag toe- en dan weer afnemend een week vóór en na. Misschien valt er iets uit af te leiden, maar de straal zou zijn weg vinden ook al zou het graf afgesloten zijn met de grote monoliet die nu links voor de ingang ligt.

Als we helemaal achterin het ganggraf staan, wordt het opmerkelijke fenomeen gedemonstreerd met een kunstmatige lichtbron, strategisch opge-

steld in de buurt van de dakkist. De gids dooft de normale belichting en laat ons een poosje zitten in het donker. Dan springt de imitatie-zon aan en het resultaat is werkelijk indrukwekkend! De straal loopt de hele lange gang door tot waar we staan en verder, als een gouden vloed over het plaveisel tot in de achterste kamer.

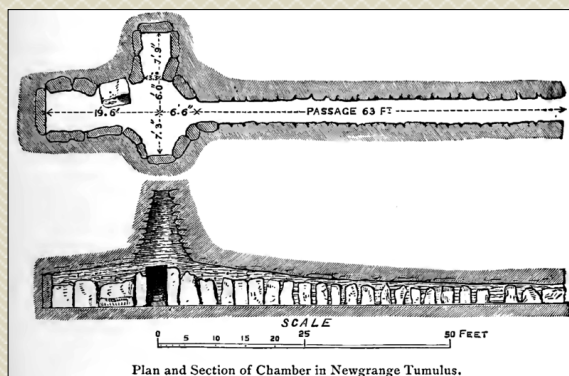
Wie indertijd dit gradueel toe- en afnemende verschijnsel op midwinter waarnam, binnen de beslotenheid van deze sacrale donkere ruimte, moet wel de indruk hebben gehad God in het gelaat te zien. Of was deze vertoning niet voor

de ogen van een *levend* mens bestemd? Mij doet het in ieder geval denken aan baarmoederlijke toestanden. Of eerder nog... aan het numineuze licht op het einde van de fameuze BDE-tunnel! Staan we hier tenslotte niet in een gewijde ruimte die iets met de *dood* te maken heeft?

De gang klimt omhoog, en dus werden na de eerste dekstenen de volgende systematisch over elkaar gelegd, zodat ook het gewelf geleidelijk stijgt. De kraagstenen koepel in de centrale kamer is één van de fraaiste in zijn soort en intact sinds 5150 jaar.

Tijdens de opgravingen van 1967 werden op deze plek wel en niet verbrande menselijke beenderen ontdekt (samen een vijftal skeletten), kleine 'knikkers' (2 tot 3 cm) van speksteen en krijt, hangers, cilindervormige kralen van klei, naalden van been, een benen schijf en een soort benen beitel. Wat dat betreft niets verrassends: eigenlijk de typische inhoud van een ganggraf.

In de drie zijkamers lagen ook vier intrigerende kuipvormige stenen, volgens de archeologen bestemd om de beenderen van, of de offergaven aan de doden te bevatten. Dan werden de overledenen buiten verbrand en enkel de verkoelde resten hier opgeslagen, precies zoals dit volgens de ependichter Homeros het geval was bij de Achaeïsche Grieken.

De kraagstenen koepel boven het centrale vertrek werd aan de buitenzijde tot aan de afsluitende deksteen bedolven onder een kap van gladde ronde keien, alvorens kap, grafkamers en gang overdekt werden met een kunstmatige ronde heuvel van 12 meter hoogte. Eigenlijk totaal buiten verhouding tot het vermeend exclusieve doel van het geheel: het begraven van enkele overledenen...

BEZIELDE STENEN

De Amerikaanse antropoloog W.Y. Evans-Wentz wees er begin vorige eeuw op dat volgens het Keltische volksgeloof de megalithische dolmens bewoond worden door natuurgeesten en andere etherische (of astrale) wezens. Zelfs de massieve menhirs zouden erdoor 'bezeten' zijn.

Ook de oude Egyptenaren, Grieken en Romeinen dachten overigens dat hun stenen idolen bewoond werden door een 'dubbel' van de afgebeelde godheid.

De 3de-eeuwse Hermetische verhandeling *Asclepius* verzekert bovendien dat de Egyptische priester-magiërs cultusbeelden zelf 'creëerden' met 'kosmische energie' of aangelokte 'daemonen'. Zo'n ritueel opgeladen beelden waren bewust en vol levensadem: *'Zij kunnen een eindeloze reeks wonderen teweegbrengen: zij kennen de toekomst en voorspellen haar door tovermacht, profetische inspiratie, dromen en langs vele andere wegen...'*

Via het beeld maakte de 'god' zijn wensen kenbaar, door bovennatuurlijke spraak en eventueel beweging.

Het lijkt erop dat dit archetypische idee van bezielde beelden verder leeft in de miraculeus wenende of sprekende plaasteren Mariabeelden van tegenwoordig.

Volgens een niet echt overtuigende theorie van de Amerikaanse psychiater Julian Jaynes – die zich ongetwijfeld inspireerde op zijn ervaring met stemmenhorende schizofrenen – gaat het hier om een exteriorisatie van innerlijke (hallucinatorische) stemmen, die vóór de ontwikkeling van het zelfbewustzijn (volgens Jaynes rond 1500 v.Chr.) algemeen voorkwam en leidde tot het ontstaan van de godsconcepten.

Maar over bezielde stenen gesproken, ook de reuzenbeelden van het Paaseiland schijnen leven in zich te hebben: zoals de hedendaagse Bretoenen het hier en daar over hun eigen menhirs signaleren, verzekeren ook de Pascuanen dat hun stenen langoren 's nachts geregeld vrolijk 'op wandel gaan'.

TOEGANG TOT DE ONDERWERELD

In de Oud-Ierse literatuur wordt ook het prehistorische Newgrange (en het hele Boyne-complex) gekoppeld aan het bovennatuurlijke volk Tuatha Dé Danann en aan de semi-legendarische koningen van Tara. Die koningen uit het begin van onze tijdrekening zouden in Brú na Bóinne begraven liggen. De geesten van het ondergedoken Volk van Dana echter zouden er springlevend blijven wonen zijn en orakelen.

Het is hoe dan ook zeker dat de megalithische dolmens verband houden met overledenen en plechtigheden rond de dood. Er zijn aanwijzingen dat de oudste overdekte ganggraven (4de millennium v.Chr.) aanvankelijk eerder als heiligdommen of rituele plaatsen werden uitgedacht dan als tomben.

De in 1982 overleden archeoloog Michael O'Kelly – onderzoeker van Newgrange van 1962 tot 1975 – wilde althans in dít geval dan ook eerder de nadruk leggen op een doodscultus dan op een dodencultus, met de midwinterzonnestraal in de centrale kamer als kerngebeuren (in de Oud-Ierse mythologie wordt Newgrange beschreven als de woning en het graf van de jeugdige (zonne)held Aengus, lid van de Tuatha Dé Danann).

Maar van welke aard waren de raadselachtige ceremonies die in de afgeschermdde ruimte werden gehouden?

Voor antropoloog en folklorist Evans-Wentz – overigens adept van Blavatsky's theosofische doctrines – leed het geen twijfel: dit was de uitgelezen plek voor Mysterieculden, vergelijkbaar met deze uit de Grieks-Romeinse wereld. Dit betekent dat kandidaat-ingewijden hier ritueel in contact werden gebracht met het hiernamaals of de spirituele wereld en haar onzichtbare entiteiten (goden, natuurgeesten, afgestorvenen, enz.).

In aansluiting bij bepaalde verhalen uit de Oud-Ierse mythologie, volgens Evans-Wentz teruggaande tot de prehistorie, speculeerde hij dat de 'noviet' zich drie dagen vóór het contact aan een streng vasten onderwierp, in kleermakerszit op één van de ondiepe kuipen die ter plekke werden gevonden. Newgrange zou dan niet meer of minder zijn geweest dan een letterlijke toegang tot de onderwereld...

De vrij onorthodoxe Amerikaanse antropoloog vergeleek verder de structuur van Newgrange met die van de Grote Piramide van Gizeh. En het is waar dat de piramide van Cheops opmerkelijk lijkt op een soort verbeterde

versie van de oudere megalithische ganggraven. En evenals Newgrange, aldus Evans-Wentz, was ook de Grote Piramide oorspronkelijk niet bedoeld als overdekte grafkamer, maar als cultisch inwijdingsoord. Ook hier zou zich de rituele dood en opstanding van de ingewijde hebben voltrokken.

In 1936 bracht de al even aparte Britse globetrotter-filosoof Paul Brunton een heuglijke nacht door in de zogeheten koningskamer van de Grote Piramide (de beruchte magiër Aleister Crowley, met wie W.B. Yeats het aan de stok kreeg in de *Golden Dawn*, deed hem dit al voor in 1903).

Na een korte periode van akelige angstvisioenen beleefde Brunton een soort buitenlichamelijke ervaring: zijn 'ik' verliet zijn op de granieten vloer uigestreckte lichaam en kwam in contact met de geest van twee Oud-Egyptische hogepriesters. Eén van hen wees Brunton op de rol die de mysterieuze lege porfieren koffer

daar had gespeeld: het was ooit de tijdelijke sarcofaag van de kandidaat-ingewijde in de Osiris Mysteryën. Hierin onderging die een kunstmatig uitgelokte, bijzonder revelerende bijna-doodervaring (de theosofoe H.P. Blavatsky pakte met deze interpretatie al uit in haar boek *Isis Ontsluierd*, verschenen in 1877).

Evans-Wentz vermoedde dat de stenen kuipen in de centrale vertrekken van Newgrange ooit een gelijkaardige initiërende functie hadden gehad.

Eén ding is zeker. Toen antropoloog Evans-Wentz in 1911 zijn controversiële hypothese over Newgrange naar voren bracht, wist niemand iets af van het dramatische (en in de context van zijn visie zo betekenisvolle) lichtspel in het 'ganggraf' bij midwinter zonsopgang.

Tot slot een curieuze passage uit *A Dream of Angus Oge* (1897) van de Ierse mystieke dichter George W. Russell, vriend van W.B. Yeats. Op basis van een persoonlijke visionaire ervaring evocert Russell een rondleiding van de mythische (zonne)held Aengus in diens megalithische paleis Newgrange. Hierbij roept hij beelden op die zowel lijken aan te sluiten bij het midwinter lichtspel van archeoloog Michael J. O'Kelly als bij de BDE-hypothese van Evans-Wentz:

'This was my palace. In days past many a one plucked here the purple flower of magic and the fruit of the tree of life...but look: you will see it is the palace of a god.'

And even as he spoke, a light began to glow and to pervade the cave, and to obliterate the stone walls and the antique hieroglyphics engraved thereon, and to melt the earthen floor into itself like a fiery sun suddenly uprisen within the world, and there was everywhere a wandering ecstasy of sound: Light and sound were one; light had a voice, and the music hung glittering in the air...

Referenties:

J. Patrick, *Midwinter sunrise at Newgrange*. Nature, Vol. 249, June 7, 1974, p. 517.

I.P. Ray, *The winter solstice phenomenon at Newgrange, Ireland: accident or design?* Nature, Vol. 337, Jan. 26, 1989, p.343.

Claire O'Kelly, *Concise guide to Newgrange*. Cork, Ireland 1990.

Glyn Daniel, *De megalithische culturen van West-Europa*. Het Spectrum, Utrecht, 1967.

Aubrey Burl, *The Recumbent Stone Circles of Scotland*. Scientific American, Vol. 245, nr. 6, Dec. 1981, p. 50.

P.C. Woodman, *A Mesolithic Camp in Ireland*. Scientific American, Vol. 245, nr.2, Aug. 1981, p. 92.

W.Y. Evans Wentz, *The fairy-faith in Celtic countries*. Colin Smythe, Buckinghamshire, 1988.

W.B. Yeats, *Autobiografieën 1 en 2*. De Arbeiderspers, Amsterdam, 1985.

Paul Brunton, *Geheim Egypte*. Uitgeversbedrijf De Spieghel, Amsterdam, 1955.

Julian Jaynes, *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicultural Mind*. Houghton Mifflin, Boston, 1976.

<http://history-ireland.blogspot.be/2012/12/newgrange-winter-solstice.htm>